

ВНЕСОК Я.Р. ДАШКЕВИЧА В КАРАЇМОЗНАВСТВО

Я.Р. Дашкевич був видатним істориком і джерелознавцем, який зробив великий внесок у вивчення історії України від давніх часів і до сьогодні, про що ми дізнаємося все з нових публікацій. Фахівці у Львові продовжують досліджувати його архів, де знаходять багато цікавого, як ми недавно дізналися на Всеукраїнській, а по суті міжнародній, конференції у Львові, присвяченій науковій спадщині Ярослава Романовича.

У своїх історичних працях він ретельно досліджував всі доступні йому джерела багатьма мовами, що робило його наукові висновки обґрунтованими і переконливими. Він розумів, що праці українських істориків мають бути саме такими, оскільки до них пильно-критично підходять як колеги-історики з інших країн, так і особливо політики.

Важливе місце в історії нашого народу займає постать короля Галицького і всієї Русі Данила, який сам та його нащадки змогли підтримувати вогнище української державності ще певний час після зруйнування столиці держави – Києва. Вивчаючи цю епоху, він звернув увагу на один рукописний твір, що склався у громаді караїмів, які в ті часи з'явилися на теренах нинішньої України. Їхня поява була пов'язана з іменем Данила Галицького, що не могло не зацікавити дослідника. Документ, а це був колофон до караїмського пергаментного молитовника, який до 1830 року зберігався в кенасі м. Галича, написано польською мовою – оригінальний текст гебраїською мовою не зберігся. Дослідник відтворив його українською мовою і піддав глибокому аналізу. Ярослав Романович проштудював усі наявні документи і наукові дослідження і створив свою працю зі свіжим і неупередженим поглядом. Це була перша його праця, яка потрапила мені до рук. Вона була надрукована французькою мовою в Гарварді, в

журналі “Harvard Ukrainian Studies” (1978)¹. Автором значився невідомий мені Ярослав Степанів, називалася вона “Епоха Данила Романовича (середина XIII століття) за одним караїмським джерелом”. Тоді я не знав, з відомих причин, що за цим псевдонімом приховувався Ярослав Дашкевич. То були не найкращі часи для української науки взагалі і тих вчених, котрі мали, м'яко кажучи, “непорозуміння” з советською владою. Доля Ярослава Романовича склалася так, що він увійшов у контакт із відомим йому О.Й. Прицаком, і той почав допомагати Я. Дашкевичу знайти ті видання, де б він міг опублікувати свої праці. Омелян Йосипович прекрасно знав, що вчений без відповідного академічного середовища і без можливості донести результати своїх пошуків і знахідок до широкого наукового загалу не зможе у повній мірі реалізувати увесь свій потенціал.

Статті Я. Дашкевича почали з'являтися у відомому вірменознавчому виданні “Revue des Etudes armeniennes”, викликавши інтерес зарубіжних фахівців, що підтверджують численні рецензії в різних наукових журналах. Зазначена ж публікація стосувалася історії України.

Документ містив свідчення про історію прибуття караїмів у Галичину і, що особливо важливо, відкривав можливість пролити світло на хронологію подій, яка вже у XIX ст. викликала полеміку серед західноєвропейських вчених. Вчений одна за одною ретельно проаналізував усі доступні копії перекладу колофона та всі версії походження документа і всі варіанти його датування. Він відкинув версію А. Петрушевича, який проголосив колофон фальшивкою з «першої половини XIX ст., а всі подані в ньому відомості кваліфікував як “караїмську байку”². Як неправдиву історію він відкинув також відому і спопуляризовану версію Тадеуша Чацького, який пов'язував прибуття

караїмів у Галичину з іменем великого князя Віговта. Ярослав Романович не міг змиритися з неточним викладом історії міграції караїмів на землі України, згідно з яким караїми прибули в Галич “наприкінці XIV – на початку XV ст.”. Свій аналіз він побудував за науково обґрунтованою схемою, якою могли б скористатися і сучасні молоді дослідники: “1. Дата написання колофону; 2. Автор колофону (паралельно розв’язуючи питання, чи справді йдеться про текст, фальсифікований у першій половині XIX ст.); 3. Стратифікація тексту колофону та його джерела; 4. Дані колофону в світлі інших джерел; 5. Інші караїмські свідчення про караїмську еміграцію в XIII ст.; 6. Значення колофону як історичного джерела”³.

Певною мірою вчений застосовує новітній метод дослідження усної традиції як історичного джерела, вважаючи, що потрібно брати до уваги всі джерела, докладно досліджувати та зіставляти з іншими, в тому числі й іноземними.

Його копітка робота (в останньому виданні праці маємо 77 посилань) дала йому всі підстави зробити такий висновок: “Проведений аналіз колофону виключає його фальсифікацію в 30-х рр. XIX ст. і реабілітує в очах істориків як джерело першорядної вартості з відомостями, важливими для етнічної історії караїмів та історії Галицько-Волинської держави в XIII ст.”⁴.

Надрукувавши працю, Ярослав Романович продовжував над нею працювати і опублікував ряд інших розвідок, уточнюючи і доповнюючи свій текст. З повідомленнями про міграцію караїмів у Русь-Україну він двічі виступав на двох сесіях Сходознавчих читань А. Кримського (III і VI). У 2002 р. у збірнику статей і матеріалів “Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава” побачила світ праця “Данило Романович і єпископ Петро в освітленні караїмського джерела”⁵. Ця ж розвідка була включена до видання “Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури” (Львів, 2006)⁶.

Цілком природно, що Ярослав Романович взяв участь у Міжнародній конференції “Караїми Галича: історія та культура” (Галич, 6–9 вересня 2002 р.). У збірнику, виданому після завершення конференції, вміщено його цікаву, дуже

інформативну статтю “Міграція караїмів у Русь-Україну та Литву (IX–XIV ст.)”⁷. У ній він відстежує можливість появи в наших краях послідовників караїмізму в більш ранні, ніж XIII ст., часи, через контакти Києва з Хозарською державою.

При проведенні історичних досліджень Я.Р. Дашкевич, як і О.Й. Прицак, надавав великого значення матеріалам лінгвістики. Він, зокрема, зазначав: “Допоміжне значення мають лінгвістичні дані, що свідчать про ідентичність говірок, якими послуговувались караїми в Галичі та Луцьку. Тому... виник термін “луцько-галицький” діалект, коріння якого найдавніше в порівнянні з іншими діалектами. Цей лінгвістичний момент дуже важливий”⁸.

Український учений Ярослав Дашкевич взяв під захист добре ім’я видатного караїмського археографа та археолога Абрагама Фірковича (1787–1874), яке й досі намагаються дискредитувати іудей-рабиністи, звинувачуючи у підробці історичних пам’яток, що вже давно було відкинуто сумлінними вченими, і не обов’язково караїмами. Я.Р. Дашкевич писав: “Хоча від часу активних суперечок трьох перелічених осіб (маються на увазі сам А. Фіркович, а також його опоненти професори А.Ю. Гаркаві (1839–1919) та Д. Хвольсон (1819–1911) минуло одне-півтора століття й їхні погляди неодноразово ревізували, привид навмисної фальсифікації історичних джерел не дозволяє багатьом дослідникам досі вирватися на ширший і критичніший простір. Парадокс ситуації виявився також у тому, що, знецінюючи джерела до історії караїмів Криму та суміжних територій, єврейська історіографія одночасно відкинула важливі джерела до історії євреїв Криму, бо написи, датовані періодом до 760-х рр., в жодному випадку не могли належати караїмам – тоді ще такої конфесійної спільноти не було в природі”⁹. І в цих словах він виявив себе об’єктивним вченим.

Ярослав Романович приділяв пильну увагу археологічним дослідженням на наших теренах і не забував про це караїмських пам’яток, про що свідчить його праця “Караїмські написи в Криму як середньовічне історичне джерело. Проблематика дослідження”, що побачила світ у збірці “Матеріали засідань Історичної та Археографічної комісії НТШ в Україні” (Вип. 2, Львів, 1999)¹⁰. Також виступив

науковим редактором важливого видання “Караїмське кладовище біля Галича. Каталог надмогильних пам’ятників”, якне підготували група фахівців: І. Юрченко, О. Кефелі, Н. Юрченко, О. Береговський (К. – Галич, 2000).

У Я.Р. Дашкевича як сходознавця була така характерна риса, як серйозна увага до минулого і сучасних проблем етносів східного походження, котрі проживають в Українській державі і є інтегральною частиною її населення. Він узяв активну участь у підготовці важливого для молодшої держави практичного інструменту – “Етнічного довідника” (1996). У ньому ми бачимо матеріал про караїмів, а крім того, про інші етноси, такі як кримчаки, греки Приазов’я (уруми і ромеї), безумовно, кримські та-

тари, чемериси і черкеси. На 17-й конференції Інституту слов’янознавства РАН “Слов’яни і кочовий світ. Середні віки – ранній новий час” (1998) він виступив з повідомленням “Калмыки Северного Причерноморья в XVII–XVIII вв.”¹¹.

Як бачимо, визнаний у світовій науці вірменіст Ярослав Дашкевич виявляв поглиблений інтерес до всіх етносів, що населяють чи населяли Україну. Він розумів, що без врахування цього фактора історія і культура України будуть збіднені і неповні. Можна відразу зазначити, що він не був замкнутим кабінетним ученим і вже в незалежній державі часто виступав як гарячий публіцист на захист інтересів не тільки українського народу, а й усіх етнічних меншостей.

¹ Léroque de Danylo Romanovic (milieu du XIIIe siècle) d’après une source karaïte // Harvard Ukrainian Studies. – 1978. – Vol. II. – No 3. – P. 334–373.

² Дашкевич Я. Данило Романович і єпископ Петро в освітленні караїмського джерела // Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. – Друге, випр. й доп. видання. – Львів: Піраміда, 2007. – С. 39.

³ Там само. – С. 44.

⁴ Там само. – С. 61.

⁵ Українські землі часів короля Данила Галицького: церква і держава. Статті й матеріали. – Львів, 2005. – С. 74–91.

⁶ Постаті. Нариси про діячів історії, політики, культури. – Друге, випр. й допов. видання. – Львів: Піраміда, 2007. – С. 35–61.

⁷ Дашкевич Я. Міграція караїмів у Русь-Україну та Литву (IX–XIV ст.) // Караїми Галича: історія та культура. – Матеріали Міжн. конф. (Галич, 6–9 вересня 2002 р.). – Додаток. – Львів – Галич: Сполом, 2002.

⁸ Там само. – С. 182.

⁹ Там само. – С. 170.

¹⁰ Там само. – С. 160–165.

¹¹ Дашкевич Я. Калмыки Северного Причерноморья в XVII–XVIII вв. // Славяне и кочевой мир. Средние века – раннее новое время. – Сб. тезисов 17 конференции Института славяноведения РАН. – Москва, 1998. – С. 37–40.